

ZADNJA IZMENA

Péter Nádas

Epizoda iz spominskih listov

Kakor da bi vedno lahko imel kaj skupnega le s tistim, kar pravkar zapuščam, in bi moral zapustiti zato, da bi lahko imel kaj s tem, morda je tu izvir vseh mojih pomot, sem mislil, obenem pa tega vendarle ne bi mogli imenovati pomota, saj ne razmišljam jaz tako, ampak moja doživetja, ki raz-

mišljajo namesto mene, moja lastna zgodba razmišlja tako namesto mene, živim in se nenehno poslavljam od življenja, tam nekje na koncu vsakega mojega doživetja stoji neka smrt, iz tega sledi, da je postalo slovo pomembnejše od življenja samega.

O nečem takem sem razmišljal, ko sva se ustavila pred hišo; Thea je z dvignjeno glavo gledala malce zviška dol name, potem je snela očala in se nasmehnila.

To je bil hipno odprt, v daljave zroč nasmeh; možno, da je že vse dotlej podremaval v mišicah njenega gibkega obraza, ki ga pač ni dala, ampak kakor da zadrževala iz obzirnosti ali preračunljivosti, naj ne moti z njim, zgodbo lahko sprejme tako neskalsjeno celo, kakor jo pregibam.

In kot da bi se moral dotakniti v sebi skrivnosti svojega naroda, sem se vprašal še, ali se ne oddaljuje vsak trenutek tako daleč od meni najbolj lastnega življenja, in je zato zaman iztanjena pripravljenost mojega prilagajanja potrebam drugim!, saj stoji ta smrt na koncu vsakega mojega spomina, da potem nemara le ni božanska enost usode, pač pa najprimitivnejša zgodovinska izkušnja?

Mehko mi je položila roko na koleno, njeni prsti so zaobjeli mojo pogačico, niso je stisnili; gledal sem njene oči v temi.

Morda me ni prijela za koleno, ampak ujela z gibom telo naju obeh, združila najino tišino, in videl sem ji v očeh, da želi nekaj povedati, oziroma bolje, ne more reči, zato, ker čuti točno to, kar bi morala razumeti.

Izjavljanje tega na glas bi bilo pretiravanje, določene stvari ni dovoljeno izreči niti

v tako skritih formah, življenje bi bilo treba pustiti, pa vendarle, če v avtu ne bi bilo temno, če ne bi vdiral noter le lom svetlobe krošenj uličnih svetilk, njene lise, če bi si bila lahko jasno videla v obraz in ne bi ostalo vse na meji slutnje in občutka, temveč bi se oblikovalo v besedo, potem bi se vse v krogu nas treh zagotovo zgodilo drugače.

Pozneje je kljub vsemu spregovorila, toda tedaj sva že šla prek tega nabitega trenutka.

Da, je rekla, vsak ima takšno ali drugačno življenjsko zgodbo, in ali sem opazil, da so vse življenjske zgodbe žalostne!, zakaj neki?, in tako se ji zdi, je rekla, kot da bi ji bil jaz povedal svojo življenjsko zgodbo, čeprav ne ve o tem tako rekoč ničesar, morda prej svojo ranjenost.

Mojo ranjenost, sem vprašal, presenetila me je namreč beseda sama.

Ni počakala na moj glas, nasmeh na njenem obrazu je poknil v droben smeh in iz tega praska je zletelo ven vprašanje, vprašala je, ali vem, da je Židinja.

Potem se je začela zares na glas smejati, verjetno zaradi presenečene in nerazumne osuplosti, ki se mi je bržkone zapisala na obraz.

Dobro, je zaklicala smeje, naj zdaj grem, stisnila me je za koleno in odtegnila roko, to bo potem drugič povedala.

Rekel sem, da ne razumem.

Nič hudega, naj razmislim o tem, saj sem vendar tako bister deček, pa tudi sicer ni treba vedno vsega razumeti, dovolj je, če čutim.

Toda kaj lahko čutim ob tem?

Naj čutim.

Rekel sem, da se mi tako zlahka pač ne bo izmuznila, to je svinjarija.

Da ne? je zaklicala smeje in se nagnila čezme, odprla in odsunila vrata avtomobila; naj izstopim.

Če pa ne razumem, kaj govori?

Sploh je ni več zanimalo, kaj govorim ali kaj sprašujem, kaj razumem in česa ne, z roko se je uprla ob moje rame in prsi in me hotela izmotati ven, pahniti iz avta, po rahlem oklevanju sem jo zagrabil za zapestje, okleval sem, zaradi občutka, ki me je prežal, kakor da zato ne bi smel odgovarjati z nasiljem na nasilje, ker je Židinja, zdaj je rekla, da je Židinja, kar me je spodbodlo ravno k temu, da sem blago zvil njeno roko in se ji izvil, medtem ko sva se oba smejala svoji nepripravnosti, oba sva se hotela postavljati užitku po robu.

Ne, ne, je vzklikala s topim glasom, igraje z njim rahlo bolečino, to je izzvenelo kot sesedajoča se obramba zrele ženske in ganljivo neveščee sitnarjenje nekdanje deklice, naj jo pustim, naj jo pustim, dosti je bilo.

Obenem nemara vendarle še ni bilo zadosti, kajti z glavo me je hotela zabosti v prsi, torej je nadaljevala, nato sem ji jaz še močneje zvil roko, zasikala je in glava ji je za trenutek postala na mojih prsih, kar dober, celo miren kraj, bi lahko rekli, je dobila tam, kot da bi našla mesto, ki ga je iskala od zdavnaj, to napeto srečanje dveh teles pa bi pomenilo, da sem seveda jaz tisti široki, s širokimi pleči obokani moški, ona pa

slabotna ženska, ne da se še, peha proč, a se bo kasneje zato predala.

Ne dovolim, sem izustil na glas ta vsekakor laskavi občutek, ki je povsem ustrezal splošno sprejeti spolni igri vlog, in uglasil to prismojeno čustvo s tako lakotniškim veseljem, kot da bi sporočal, ponujajoče se priložnosti nikakor ne želim izpustiti.

Tega morebiti ne bi bilo treba, kajti prizadeto je iztrgala glavo, nehote pribila z njo mojo brado, in to trčenje je oba malo bolelo.

Njeno prizadeto nasprotovanje je pomenilo, da vendarle še ni pripravljena priznati te precej očitne razlike med nama ali vsaj ne želi živeti z njo, še tedaj ne, če je tako povzročena bolečina nesporno skupna.

Vprašal sem, kaj je zdaj to.

Kaj naj bi bilo, je rekla nesramno, nič.

Vmes pa me je gledala v oči tako nežno in proseče, tako od blizu, se potegnila nazaj v vlogo slabotne ženske tako dekliško lisiče, tako spogledljivo in ponižno, obenem pa presvetlila to vlogo tako mojstrsko in strokovnjaško, da je bil ta preobrat v smešnost, preobrat, ko se je najin položaj, v katerem sva se znašla tako nenamerno, zasukal v smešno, nekaj tako po mojem okusu, da sem moral počasi, obirajoč se, a vendarle popustiti stisk, čeprav ji roke nisem pustil odtegniti.

Kaj je hotela reči s tem, sem vprašal in slišal iz lastnega glasu, kako neprav se vračam izmed nemih dotikov, polnih obljub, med lažnivo glasne besede.

Pravzaprav sem govoril zato, da razum ne bi sprostil na plano izurjenih čutil, naj jim vsaj sledi, naj razume, kaj navsezadnje pač hočejo čuti oziroma zakaj, da ne bi hoteli razumu navkljub ali namesto razuma, in če že je in če je v resnici mogoče, potem naj ne bo nadomestek, odvodilo drugačnih vzgibov, naj ne gre za banalno ljubezensko gimnastiko; in nekaj podobnega je lahko čutila tudi ona.

Vse to, kar se je do zdaj zgodilo med nama, je lahko štelo za nekakšno prijateljsko dražljivo zbadanje, čeprav ni mogoče vedeti, kje je meja med prijateljskim spoprijemanjem in užitkom ljubezenskega dotikanja, razum naj bi bil nekako pazil na to mejo, četudi se je kazal položaj ravno zaradi užitka igre gibov in možnosti nespeljiv nazaj, in sicer, kot da bi te negotove meje za sabo že poznala, a preprosto ne bi mogla vedeti, kje sva.

Bo potem drugič povedala, je rekla res suho, zdaj naj jo pustim.

Ne, ne pustim je vse do tedaj, sem rekel, dokler mi tega ne razloži, ne maram takšnih neumnosti.

Samo da razum tudi zato ni več mogel pomagati čutilom, ker so tudi besede hotele odločati o tem dokončnem: pojma nisva več imela, o čem govoriva, in to je spet samo napačno razumljena posebnost ljubezenskega pričkanja.

Jezno in nestrpno je trznila z glavo vstran, morda v upanju, da bo sprememba položaja določila položaj.

Naj jo že pustim, je rekla malodane s sovražnim nagibom, Arnu se niti ne sanja, kje da je ona, čaka jo, osmradi se je že od čakanja, pozna ura prihaja.

Od tega nenadnega trzljaja z glavo ji je padla svetloba na obraz, ostra svetloba

neke ulične svetilke, in morda me je porazila prav ta svetloba.

Še kar zabavno, sem rekel smeje, da vam Arno ravno zdaj pride na pamet.

Kajti v ostri svetlobi ulične svetilke, in tega ne znam povedati drugače, se je tisti drugi pojavil na njenem obrazu.

Kot bi bil njen obraz za ta hip podoben Arnovemu dolgemu, suhemu, žalobnemu obrazu, pa čeprav ni sedel na njen obraz neki tuj obraz, ampak prej neki občutek ali senca nekega občutka, nekaj komaj določljivega v žalobnosti tistega moškega, ki mu je glede na svoje občutke pripadala in ki ga z izrekanjem njegovega imena prav gotovo da ni nenamerno pritegnila med naju, torej ne preprosto stari mož, na katerega mora misliti tudi takrat, ko ga ravno vara, in s katerim drugače sicer ravna tako, kot da bi ji bil oče ali sin, ne, ampak žalost nekega človeka, ki mu mora ostati zvesta zato, da bo lahko ostala zvesta žalosti, ki predstavlja temelj njunega skupnega, z žalostjo povsem prežetega življenja, je zato rekla to o Židinki?, tisti žalosti, ki potemtakem ni samo last tega tujega moškega, ampak je hkrati tudi njena?, je kaj med njima, česar v resnici ni mogoče pretrgati?, to naj bi bilo skupno, da je ona Židinja in Arno Nemeč?

Moral bi ji zmečkati, moral bi ji zbrisati ali ji vsaj začasno pregnati z obraza to do zdaj nepoznano, še nikoli videno žalovanje, samo da z Arnovo žalostjo res nisem imel kaj početi, to je bila žalost nekega moškega, ki ga nisem čutil blizu, nisem se ga mogel dotakniti, nisem se mogel narediti, kakor da ne vidim, kako skupno je in kako neločljivo, in tako je bila zmaga njena oziroma njuna.

Zdaj sem namreč še manj vedel, kje sem oziroma kje bi lahko bil v položaju, ki je postajal vse bolj resen, ogolela žalost, utrinjajoča se zaradi ostre svetlobe uličnih svetilk, žalost, ki se je prebijala izza vseh njenih možnih obrazov in mask, je vendarle delovala name kot bliskovito izpraznjenje, srečanje najprotislovnejših sil.

Dobro, sem rekel, spustil vas bom, prej pa vas bom poljubil.

Kot da bi to postalo nemogoče, še preden sem izustil, obenem pa bi to vzela tako, kakor da se je že zgodilo.

V tej siloviti celoti se nato zaobjame tudi to, kar se v vsakdanjem pomenu besede ne zgodi, a je vendar resničnost.

Tako presenečeno in počasi se je obrnila z obrazom nazaj proti meni, kakor da bi se čudila tudi v imenu tega tujca; dva sta se mi čudila.

Med obračanjem nazaj ji je z obraza izginila svetloba, le da sem zdaj že vedel, tuji obraz je ne bo zapustil, polodprta usta pa so kljub temu rekla, bolje rečeno, je stoknilo izza obraza, da zdaj ne.

Spustil sem jo in preteklo je nekaj časa.

Stok, ki se je zaslišal iz njune skupne žalosti, seveda ni pomenil tega, kar je pomenil, marveč ga je bilo treba prevesti, v najinem jeziku je namreč pomenil ravno nasprotno, to, da je tudi njej tako, in če zdaj ne, ker zdaj ne, potem kasneje da.

Če bi pomenilo, da naslednji teden ali naslednjega dne, potem bi to seveda pomenilo to, da zdaj sicer ne, vendar tudi drugič ne, vendar ni pomenil tega.

Obraza obeh sta začela nihati med da in ne, med zdaj in med naslednjim trenutkom ter kadarkoli.

Kot bi bil s svojim neprevidnim stavkom predramil najina usta, kar sva zdaj morala gledati.

Poteze obraza so nihale, ga sproščale in napenjale, koža je drgetala, nastopil je že tudi naslednji trenutek, ne da bi zdaj ali kadarkoli kaj bilo iz njega, ostal je negotovi potem, in vendar je vibriral na ustnicah odločen da, ne da bi bilo mogoče vedeti, kdaj.

Kar je že začelo boleti, kajti če tudi še sedaj ne, potem je da vendarle pomenil ne.

Na obrazu obeh sta nihali omahljiva bolečina, ustrezajoča neodločnemu zanikanju, in omahljiva radost, ustrezajoča negotovemu pritrjevanju, lahko bi rekel, da je obraz v spoštovanju do samega sebe omahoval med predajo in samoobrambo, pač ravno zato, ker sta nihala neodločno, ko je namreč prek prvega šinila bolečina, je drugi preniknil v radost, ko je na prvem zavladata radost, se je na drugem pojavila bolečina, da tako v težko pričakovanem trenutku, ki naj bi bil usodnega pomena, še vedno ni bilo mogoče razločiti da od ne.

In da mi ne bi bilo treba čakati na naslednji trenutek, sem zganil ta skupni čas, presekali sem ga na dvoje, to ni bilo opravičljivo z ničimer drugim, le s tem preprostim dejstvom, da me je bolelo, ena smer zaprta, vrata avtomobila za mojim hrbtom po drugi strani odprta, in bolečina, ki ni dosegla radosti, si je prizadevala za olajšanje po kakršnikoli ceni.

Glede na fizikalni zakon teka nihala bi se bila pač ona odprla prav tedaj, ko bi se bil jaz zaprl, svoji radosti pa tudi ona ne bi bila več mogla pustiti, da se obrne nazaj v bolečino, ona bi namreč prav tačas prispela do da, in tako je morala, vračaje s tem moj vzgib, kadarkoli z roko spremeniti v zdaj.

Čeljust, ki po svoji drugoreadni samodejni funkciji drži v našem treznem in budnem življenju usta zaprta, prevrne zgornjo vrsto zob na spodnjo, poleže zgornjo ustnico na spodnjo, se v trenutku, ko to doseže, že zrahlja, nekako vrne v pristanje pred samogibnostjo, zrahlja tisto trezno in budno samodisciplino, ki drži, če odštejemo ure spanja, celoto obraza v nenehni mišični napetosti, ter glede na način in mero te napetosti posoja obrazu karakter, zato pride tam notri v negotovo lebdeč položaj tudi jezik, ki se vzpenja proti nebnemu svodu z zgornjega porobja spodnje vrste zob, slina, zbrana na konici loka jezika in na zapori zob, pa se od razprtja čeljusti prelije nazaj v spodnji del ustne votline.

Glava malce kimne v stran, če prva v levo, potem druga vsekakor v desno, če se namreč želi srečati dvoje človeških ust, se morajo izogniti trčenju nosov, grbečih se iz boklin obraza.

Če pa je oko že premerilo to razdaljo in iz reliefne danosti izračunalo kot potrebnega naklona, ko je iz neprestano rastočega pospeška hitrosti približevanja mogoče izmeriti tudi čas trenutka srečanja, se nato očesna veka počasi in mehko spušča na očesno zrklo, tako od blizu postane vid nemogoč in nepotreben, iz tega seveda ni mogoče izpeljati sklepa, po katerem bi bilo vse, kar je nemogoče, hkrati tudi

nepotrebno, očesna reža se vendar ne zapre popolnoma, pusti si rahlo, majhno špranjo, ravno toliko, da se dolge zgornje trepalnice ne bi spustile med laske kratkih spodnjih trepalnic, z vsem tem, kot da bi se oko razmestilo z ustnicami v dovršen simetričen položaj: trezno stanje, in vendar ne čisto budno, kolikor popusti napetost v svoji treznosti, toliko svoje budnosti izgubi, če se tu razpira, čeprav ne scela, se tam zapira, a ne docela.

Če bi želeli o poljubu, o srečanju dvojih ust, o trenutku, v katerem se posredovano zaznavanje čutil mahoma obrne v neposredno telesno zaznavanje, povedati kaj bolj približnega, bi morali bržkone stopiti za navpično razbrazdano zgornjo povrhnjico razprtih, dotikajočih se parov ustnic.

Kolikor bi bilo brez uporabe kirurškega noža kaj takega sploh mogoče, bi nas povezani sistem organskega delovanja prisilil k nemogoči izbiri, ali slediti poti mišic, spuščajočih se v mehkih valovih proti koticu ustnic, ali pa razmreženim progam živcev, morda žil; v prvem primeru bi morali prodreti skozi venec medsebojno oprijemajočih se slinavk ustnic in golta: tako bi skozi vezno tkivo zelo hitro dosegli sluznico, v drugem primeru pa kot da bi se vsesavali v deblo, trup prek koreninja, razvejenega v drevesne lasne nitke, in od tam naprej v središče živčevne krone, medtem ko bi v tretjem primeru, pač odvisno od tega, ali bi krenili po stezici modrih ali turističnih stezicah rdečih žil, prispeli v srčni pridvor, prekat.

A na srečo je treba samo v pravljici izbrati edino blagodato izmed treh poti, kajti če ne želimo biti blagrovani, ampak le ugodimo preprosti in zagotovo precej površni radovednosti, potem lahko, izbiraje četrto možnost, zdrsnemo v ustno votlino med brazdami ustnic, ki ravno toliko da se še dotikajo, drsenje ne bo lahko, kajti površje je v tem trenutku skorajda čisto suho, slinavke sicer obilno proizvajajo slino, le da jezik, ki negotovo lebdi, ne vlaži, potemtakem, čim bolj se je raztegnil odprti čas pred dotikom, toliko bolj suhe so ustnice, včasih naravnost črepaste, kot zemlja v sušnem letu, pa čeprav se je v notranjem podnebnju spodnje vrste zob, pod jezikom, nabralo iz sline že čisto dostojno jezerce.

Če se med napredovanjem po skalnatem grebenu spodnje vrste zob izognemo temu majhnemu jezeru in se vzpenjaje od korenin kvišku prizadevamo v podolžnem preseku splezati na spolzek hrbet negotovo lebdečega jezika, da bi se od tam ozrli nazaj na storjeno pot, se razgrne pred nami povsem izjemen prizor.

Ta podvig seveda ni brez nevarnosti, kajti če se ne opremo dobro na mešičke čutila okušanja, lahko hitro zdrknemo v žrelo, a se vseeno splača, navsezadnje smo le v zavarovani votlini, nad nami se v lepem loku boči ostrešje ust, pred nami pa tvori špranja ustne votline obliko najpravilnejšega topokotega trikotnika, trikotnika, katerega vodoravna hipotenuza je daljša od njegovih katet, in če si ne bi ravno prišli ogledat tega očarljivega prizora, bi od presenečenja malodane kriknili, anatomska slika ustne špranje, gledana od tod, je namreč točno takšna, kot se običajno upodablja Božje oko.

In ko pogledamo skozi to špranjo ven, nenadoma vse potemni, na špranjo naše votline se namreč gnan od nasprotna naravnosti srkanja in prodiranja, niti ne čisto

simetrično, ampak malenkostno drsaje v stran, lepi neki drug trikotnik, zgodi se torej poljub in tedaj, kot da bi v temi ustnih votlin, ki se zvrčata druga v drugo, naravnost tak občutek se nam vzbudi takrat, zrlu prvo oko Boga v drugo oko Boga.

Veselje nad našim odkritjem še tudi v tem vznemirljivem trenutku radi zmotimo z mukami dvomov, z vprašanji, ali naj bi bil dotik ustničnih parov dveh ljudi, poljub, res srečanje tako povzdignjenega in izjemnega pomena, ko zre edino oko Boga v drugo edino oko Boga?

V muki dvoma vselej navlečemo skupaj znanje in izkušnje, ki naj zanikajo ali potrdijo; za zanikanje oziroma za potrditev pa moramo na potep po telesu, že tako smo v njem!, in vzeti pod drobnogled organe, ki igrajo v ljubezenskem življenju človeka tako ali drugače svojo vlogo.

Če pa enkrat vse te organe in njihove lastnosti brižno vzamemo pod drobnogled, pridemo do tistega čudnega in za posameznike zagotovo pohujšljivega spoznanja, da je mogoče ljubezensko naslado, ki je predpogoj in temelj delovanja gona po ohranitvi vrste, izzvati v vsakem posamezniku, v ženski in v moškem, iz vsakega posameznega ljubezenskega organa vsakega posameznika tudi lastnoročno, še več, lastnoročno jo je mogoče pripeljati tudi do vrhunca zadovoljitve, ne da bi bil za ta proces potreben še kak posameznik.

Ta občutek zaprtosti v samega sebe in dopolnljivosti v nas samih, ko si človek prikljiče na pomoč slike predstav telesnega občevanja z nekom drugim in položi roko na svoje lastno samotno telo, lahko dobro pozna vsak iz svoje izkušnje.

Posameznikom s slabotnejšim živčevjem, zavrtim ali sramežljivim ljudem, se sploh ni treba takoj in neposredno stegniti k spolnim organom, zadostuje, če se koža njihove dlani kakor da slučajno dotakne kože nekje v predelu stegen, trebuha ali medenice, tako nekako pride do vzajemnosti med lastnim telesom in lastno kožo, potrebne za naslado vzbujenja; pri ženskah pride v poštev okolica prsi, nemara bradavica ali njen temni lunin prstan, temu sledi, ali morebiti teče vzporedno, božajoč pritisk, ki ga urimo na venerinem griču in ki postane sčasoma, celo brez vsakega hotenja po tem, ritmičen, povišuje se krvni pritisk in množi število vdihov, to vse odgovarja tistemu previdno nežnemu otipavanju, ki ga začnejo moški ob vznožju svojih stegen, ga prenesejo na moda, od tam na vrh glavice penisa; ženske se lahko dotaknejo micenega telesa ščegetavčka, ne da bi se prsti pri tem dotaknili njegove pretirano občutljive glavice, saj bi s tem povzročili izrazito bolečino, ki se pojavi v takih trenutkih, tudi moški lahko podobno, le da z malce bolj grobim gibom, zajamejo s prsti votliničasto telo svojega spolnega uda, da bi glavico s potegi enkrat osvobodili, drugič pa s sprednjo kožico spet pokrili; vzbujenje, potegnjeno čez krono glavice, lahko odpre tiste majhne ventile, skoz katere potem prikipi v prazne votlinice arterijska kri in jih napne.

In ravno, beseda namreč teče o delovanju, ki velja za človeka, ter o osebni zadovoljitvi osebnih potreb, forme delovanja, kot tudi njeni načini so prav res raznoteri.

Metodična raznoterost priklicanja in zadovoljitve telesnega užitka pa nam po drugi

strani nikoli ne dovoli pozabiti, da poteka, če gledamo strogo s stališča vede o telesu, vsakič in v vsakem posameznem posamezniku isti proces, različni so edino njegova globina, moč, učinkovitost ter ne nazadnje rezultat, kajti v vsakem posameznem posamezniku in v vsakem posameznem primeru sestavlja ta proces tako zaprto, s telesnimi zakonitostmi vnaprej določeno enoto, za katero ni videti niti, da bi bila v zvezi s tem, ali poteka proces med raznospolnimi ali istospolnimi oziroma ali je posledica nekakšnega umetnega vpliva fantaziranja, mogoče s fantaziranjem povezane samozadovoljitve.

Po drugi strani pa, kakršnokoli zaprto enoto naj bi že tvorile zakonitosti vede o telesu, nanašajoče se na priklicanje, vzdrževanje trajanja in zadovoljitev užitka, četudi se pojavijo v svojih najbolj zaprtih manifestirajočih se formah, se pojavijo ti vplivni elementi, ki načnejo sistem, ki se zdi skorajda povsem zaprt, s fiziološkega stališča vsekakor dovršeno zaprt sistem, tudi pri samozadovoljitvi ali pri nehoteni potešitvi.

Kakor da krivulje kroga narava kljub vsemu ne bi dovolila zapreti nazaj samo vase: pri samozadovoljitvi začne delovati domišljija, pri nehoteni potešitvi delujejo sanje, domišljija in sanje pa vežejo posameznika in zaprt proces vedno na nekega drugega posameznika ali vsaj na predpostavljane nekega drugega posameznika.

To je največ in hkrati najmanj, kar je mogoče povedati o vezanosti posameznika.

Pač pa je mogoče povedati tudi to, da deluje v človeku nagon, ki povzroča naenkrat in hkrati ter v vsakem posameznem posamezniku občutek zaprtosti in usmerjenosti nase, obenem pa tudi občutek odprtosti in usmerjenosti na druge posameznike; zaprtost ovira stikanje, k temu pripomore odprtost, saj delujeta v med sabo neločljivi povezani celovitosti nagona.

Takrat ko dva človeka posameznika združita organe, ki so sposobni delovati tudi znotraj svoje zaprtosti, a se na vsak način nanašajo na nekega drugega posameznika, ko se torej dva človeka posameznika, ne sama v sebi in ne prepuščena domišljiji ali nenamernim sanjam, želita razpustiti ali ukiniti lastno zaprtost v možni odprtosti nekega drugega posameznika, se srečata dve v sebi zaprti enoti napetosti dveh posameznikov, sestavljeni iz dveh med sabo istovetnih elementov, odprtosti in zaprtosti.

Napetost se v tem primeru prilagaja s svojo odprtostjo tisti lastnosti zaprtosti drugega, da je tudi zaprtost v drugem odprta.

In iz srečanja notranjih napetosti dveh, v sebi zaprtih enot se rodi neka takšna skupna odprtost, ki prerašča njuno posameznost, odprtost, ki pomeni obenem skupnost njune zaprtosti v eno, družema v tej zaprtosti lahko torej izstopita iz zaprtosti svoje poedinosti in narobe, odprtost njunih poedinosti se zapre v medsebojno odprto zaprtost skupnosti.

Če bi bilo tako, potem bi lahko to hkrati pomenilo tudi to, da pomeni srečanje dveh teles precej več od samih dveh teles, saj sta namreč tako prisotni drugo v drugem, da pomenita veliko več od samih sebe.

Vsi smo sužnji svojega telesa in teles drugih in ne veliko, le toliko več pomenimo od nas samih, kolikor več pomeni svoboda od suženjstva in skupnost sužnjev manj od

skupaj naloženega suženjstva svobodnih.

In tega, kako zelo je to tako, ne dokazuje nič bolje kakor sam poljub.

Usta so namreč organska vratca telesa in njegova varovalka, ki se odpira univerzalnemu, in enako predstavlja domišljija duhovna vratca telesa in varovalko, ki se veže na univerzalno.

Znotraj zaprtega sistema telesa so usta sama v sebi nevtralen organ, nesposoben delovanja, nimajo namreč lastnosti, ki bi jih lahko privedle v vzajemen odnos samih s sabo; izjemno občutljivost, razdražljivost in vse druge tesne, res notranje odnose živčnega sistema s tudi v sebi razdražljivim ljubezenskim organom lahko odkrijejo oziroma lahko vključijo svoje organske zmožnosti v celoto procesa delovanja samo, če se lahko neposredno stikajo s telesom nekega drugega posameznika, se pravi, da lahko rečemo zanje, da so edini rabni organ takšnega ljubezenskega življenja, ki je znotraj zaprtega sistema vnaprej odprt, odprt tudi s stališča telesoslovja, univerzalno odprt, kajti vnaprej dana je njihova odprtost za druge, ki dremlje v njih, in v tem smislu so organski par domišljije.

Usta so torej telesni organ, ki se po neki svoji manjkajoči lastnosti razlikujejo od drugih ljubezenskih organov, potrebnih za uresničevanje gona po ohranitvi vrste, medtem ko je domišljija po drugi strani takšna duhovna lastnost telesa, ki zagotavlja sposobnost delovanja ljubezenskih organov tudi ob manku nekega drugega posameznika.

Če nekemu sužnju za poskus zamašimo usta, in to krepko močno, bo s pomočjo svoje domišljije še vedno ostal svobodni človek, živalsko bo ugriznil šele takrat, ko ga s strašnimi prepovedmi in strašljivimi grožnjami oropamo tudi domišljije, torej vse tiste žive spominske snovi, zaradi katere ostaja kljub suženjstvu njegovo človeško telo še vedno svobodno.

Usta se vsled te svoje manjkajoče in razlikovalne lastnosti tako zelo razlikujejo od vseh drugih ljubezenskih organov, da jih po določenih potezah niti ne moremo uvrstiti med organe, že zato ne, ker ni pritikanje ustnic niti pogoj niti predpogoj občevanja dveh posameznikov, kot takšne se jih lahko popolnoma izključi iz zaprtega sistema priključevanja, pa jih vendarle ni mogoče imenovati za slučajno tvorbo, kajti ko pokažeta dva človeka posameznika, ki v svoji predstavi predpostavljata odprtost telesa drugega, vzajemno pripravljenost združiti zaprt sistem lastnega telesa z zaprtim sistemom drugega telesa, združi ta pripravljenost in želja kot njun glavni dokaz ponavadi najprej tista njuna organa, ki namreč za stik nista potrebna vnaprej, sta pa vnaprej odprta: njuna usta.

O vsem tem, seveda, res na vso svojo srečo, nisem razmišljal takrat, ko mi je z rokami, ki mi jih je obesila za vrat, preprečila, da bi izstopil iz avtomobila, ampak razmišljam zdaj, razmišljam na papirju, to je glede na predmet in sredstvo razmišljanja že samo po sebi dokaj posebno izpridenje, toda če tedaj niti nisi mogel razmišljati o čem takem, človeku okrog tridesetih pač ni več treba vsega premisliti zato, da bi bil s pomočjo točnega pristopa na čistem, kar se tiče počela delovanja organov, iz izkušenj

lahko ve, da so funkcijska načela namestitve skorajda istovetna vzmeti dejanj, saj je šel že tudi prek tega, da bi deloval slepo in nekontrolirano, čez je že tudi, če je v dani situaciji pripravljen zaupati svojo zavest svojim nagonom, prepušča jo torej svojim izkušnjam, brodi po svojem spominu med zvezami in primerjavami, kar je spet samo razmišljanje, torej ne morem trditi niti tega, da sploh ne bi bil razmišljaj.

Nihajoč na meji nagonске spuščенosti in zavestnega nadzora sem se vsekakor odločil, da to potrebujem.

Oziroma sem prej popustil tisti teži, tisti posebni obtežitvi, ki vleče v takih trenutkih človekovo glavo za čelo in poriva za tilnikom proti glavi drugega človeka, kakor da bi prostovoljno opustil vsako vsakdanjo oporo in oprijemalo svojega videnja, diha in sposobnosti razumnega tehtanja, v nekaj bi želel pasti, se predati, zaupati samega sebe in zlasti ne vpraševati, zakaj, dasiravno bi bilo v večini primerov to vprašanje najbolj umestno.

Tam pred njim so neka na pol odprta usta, to je vprašanje telesa, in tudi njegova usta so odprta, tam bo sprejel odgovor drugega telesa; ko se potem sreča dvoje ust, je tako, kot da bi našla usta na nekih drugih ustih svoj lastni dihi in izgubljeni vid tudi kot svoj odgovor, vdihne iz drugih ust in iz tega vdiha skorajda vidi možnosti telesa drugega, ki se obračajo proti njemu, široko se mu odpre pokrajina notranjega telesa, to da tudi on, neko votlino, neko praznino, ki jo je mogoče in tudi treba zapolniti, tako se pretrga občutek padanja, kajti usta, zataknjena za rob te odprte praznine, otipavajo živo, živahno dišečo, spolzko, toplo, ostro, krljivo, mehko in okusno snov, naenkrat veliko zelo različnega in naenkrat na zelo različne načine, to ni malo niti za naše mišljenje, naravnano na našo dejavnost.

In v preboju k dejavnosti sva se približevala ustom drug drugega tako suho in divje, vročično in lakomno, kot da bi želela v tem okrušku časa premagati ves ta napačno izgubljeni čas, ki sva ga morala razumeti kot manko časa za nama, ki sva ga preživela drug brez drugega, pospešeno je bilo treba premagati ovinke negotovosti in nepričakovane zastanke medsebojne privlačnosti in odtegovanja ter preprečiti ločitev in bi hkrati vsa dozrajšnja pot okrog dosegla poznejši smisel ravno vpričo te suhe, vročične hitrice, kot da bi se bila morala samo zato nepretargano ogibati drug drugega, da bi bila lahko vročičnost zdaj, ko sva poznala vse obvezne ponarejenosti in vsa pretvarjanja za sabo, vročičnost pristna vročičnost in suhota izsušitev za drugega, puščava, kjer lahko dajo piti samo usta drugega, potem pa, ko ustnice končno čutijo ustnice, naj začne srečanje nov obrat, obrat v nežnost, v mehko, ki se ji ne mudi, naj bo zaznavna vsaka majhna razpoka muke suhote, da bi lahko razvezala napetost čutenja v radosti razkritja in v tej radosti naj se prelije slina pričakovanja v drugega.

Iz ust drug drugega sva pila vlago, potrebno najinim ustom, ki sva jo z jezikom pljusknila čez.

To so spremljali nehoten gib dlani in lakti, stisk in prepredanje.

Ona mi je z obema dlanema objemala vrat, kot bi obračala celoto moje glave v svoja usta, požirala, in kako se je rogala!, jaz sem smuknil z rokama pod odpet plašč

in jo prižel k sebi, ta gib je bil še zvitorepenje nehotenega razmišljanja; kakor da bi se bila hotela s krčevitostjo, ki se je kazala z držo rok, z močjo stiska in primeža, s tem pretiravanjem ali s tem hotenjem ogniti neprijetni izkušnji zaprtosti najinega telesa in sila, usmerjena k temu, nama je, kot ima navado biti, dala čutiti, kaj je to, čemur bi se bilo treba izogniti.

Obenem pa se usta niso izmikala temu omejujočemu neprijetnemu občutku, ki meče telo nazaj samo vase, ko je bila mera njihove izsušitve po drugem vendar toliko višja od tega, da bi njihova žeja sploh lahko kako čutila kaj drugega od želje po ublažitvi drugega v drugem, torej se ni bilo čemu izogibati, s svojim koprnenjem in odprtim medsebojnim obračanjem, z bolečo slino njihovega pričakovanja, ki se je v radosti najdevanja takoj pomešala in zdaj že neovirano obračala in podrsova je dričala obe površini drugo po drugi ter drugo v drugo, s tem je dala čutiti vnaprej tudi možnost potešitve drugega v drugem, nakazovala je na tisti možni vrhunec dopolnitve, in na ta način obšla roke, stisk, prijem in držo, h kateremu si prizadeva vsako telo, pretreseno od lastnih napetosti.

V drobcu nekega trenutka sta se oprijeli med sabo tudi konici obeh jezikov in naplačilo resnosti onstran radosti hipne obstalosti se je prelilo v telo kot topel val, vročinski val je uničil hotljivost telesa s sebičnimi nameni, tista dvojna zmožnost vročine, da sprosti mišice in da pod povrhnjico kože napolni krvne posodice, od tega sva potem oba drgetaje in oslABLJENA prestopila mejo zunanje lupine površin.

V notranjih okrajih, odprtih zaradi poljuba, se vse vidi ostro, a vendarle lebdi vse v stalni spremenljivosti, nič ni podobno zunanji pokrajini, ki ji je privajeno oko.

Občutek prostora, v katerem človek seveda ne določi svojega mesta sam od sebe, pač pa glede na to razmerje znotraj spodaj in znotraj zgoraj, razlikovati je mogoče tudi ozadje in prednji del, ozadje je ponavadi temno ali se kvečjemu sivkasto svita, v njem ni otipljivih terenskih predmetov, ni poznanih likov in figur iz sanj ali budnosti, ampak so prej geometrični liki lis, luči, svetlobni bliski in utrinki, ki izhajajoč iz občutka prostora namreč zasedejo mesto v prostoru, a so vendarle prej ploščati kot zajetno okrogli, ločujejo se nekako ostro in geometrično in se uvijajo v morda neskončno ozadje mehkega občutka bivanja.

Kakor da bi vsak občutek ustrezal neki geometrični obliki in bi prepoznal iz občutka tega niza oblik in sprememb oblik, pravilneje iz slikovnega jezika, ki ga lahko sprevedemo nazaj v občutek, samosvoj sestav občutij in njihovih lastnosti, zaznavne sposobnosti in zahteve drugega človeka, kajti v tej notranji pokrajini se izmije ali medsebojno prenikne meja jaza in onega, dasi občutek vedno ostane takšen, kot da bi bila praznina ona in jaz vedno samo edina lisa, forma, svetloba v tem onem.

Ona je prostor, jaz pa neutješljivo, vendar ne nepotrpežljivo gibljiva formacija prostora, s svojimi oblikami se prilagajam njenemu prostoru.

Jaz sem prostor, ona pa neutješljivo, vendar ne nepotrpežljivo gibljiva formacija prostora, s svojimi oblikami se prilagaja mojemu prostoru.

Njena obluba, moja obluba.

In to dano obljubo, dano telesu drug drugega, sva čez nekaj dni, resda precej nepremišljeno, a vendar izpolnila.

Prevedla in opombo napisala Marjanca Mihelič

Pétra Nádas (rojen l. 1942) spremlja literarna kritika pozorno že od prve zbirke njegovih novel (*Biblija*, 1967) dalje. Kratki roman *Konec družinskega romana* je izšel l. 1977, pisal je tudi gledališka dela, študije o gledališču, eseje (*Letopis*, 1989, *O božanski in pozemski ljubezni*, 1991, *Najdeni listič*, 1992) ... Njegovo mojstrsko delo *Knjiga spominov* (1986, okrog 600 strani) ga je povzdignilo med najpomembnejše madžarske prozaiste. Kritika je označila roman za klasično romaneskno delo v smislu najboljše tradicije Rilkeja, Prousta, Musila in Manna. Nádas pripada isti generaciji kot Peter Esterházy in Lászlo Krasznahórkai, vsi trije so vrnili madžarski književnosti veliko pripoved, zgodbo. V romanu *Knjiga spominov* se prepletajo antropološke in zgodovinsko-filozofske teme z zgodovino konkretne dobe (Rakosijevo obdobje, leto '56) skoz osebno izkušnjo (travmatično otroštvo, zgodbe predstavnikov več generacij neke židovske družine na Madžarskem, bivanje v Vzhodnem Berlinu ...). Nádas piše neponovljivo tenkočutno in razločevalno analizo ravni človeškega vedenja, spušča se v globine človeške duše, v njena skrajna doživetja, v njen nezavedni, arhetipski svet. Za Nádas ne obstaja dvojnost telesa in duše, dušo doživlja kot čutno stvarnost, v duši prepozna izvorno počelo nagona, tako prehaja tabuizirane teme s področja telesnosti. Like oživlja v neločljivo enotnost v trojni kompoziciji nenehnega ogledovanja, projekcije in zrcaljenja v tretjem.

Roman *Knjiga spominov* je pisal avtor enajst let v veliki odmaknjenosti in vmes objavljaval posamezna poglavja kot novele v literarni reviji *Jelenkor* iz Pécsa. Po mnenju mnogih so Madžari končno dobili roman, ki največ pove o letu 1956, ne sicer na neposreden način, pa čeprav je bila avtorjeva osebna zgodba in zgodba njegovih staršev, predstavnikov več generacij neke židovske družine na Madžarskem, še kako kruto povezana z dogajanjem v teh letih.

Oba romana, *Konec družinskega romana* in *Knjiga spominov*, prevajajo v številne tuje jezike. Prevod *Knjige spominov* je doživel lani v Nemčiji prave ovacije in bil v enem letu dvakrat ponatisnjen. Pričujoča epizoda je iz časa, ki ga je preživel glavni junak kot štipendist v Vzhodnem Berlinu v 70. letih.